

İÇİNDEKİLER

- I- Konuya genel bakış .....**
- II- Kanunda yazılı bozma sebepleri .....**
- A- Genel olarak .....
- B- Tahkim süresi geçtikten sonra karar verilmiş olması (HUMK 533/1).....
- 1) Tahkim süresi.....
- a) Altı aylık sürenin başlangıcı .....
- b) Altı aylık sürenin sonu.....
- c) Altı aylık sürenin uzatılması.....
- d) Hakem kararının tahkim süresi içinde verilmiş olması zorunluluğu .....
- e) Tahkim müddetini askıya alan durumlar .....
- f) Tahkim süresi geçtikten sonra açılacak ikinci davanın ilk hakem heyetince görülemeyeceği.....
- C- Talep edilmemiş bir şey hakkında karar verilmesi (HUMK 533/2) .....
- D- Hakemlerin salâhiyetleri dahilinde olmayan meseleye karar vermeleri (HUMK 533/3)
- 1) Genel olarak.....
- 2) Bozmanın kapsamı içine girmeyen hususlarda verilen hakem kararı .....
- 3) Hakemlerin ısrar kararı vermeleri .....
- 4) Hakemlerin kendi ücretlerini kendilerinin tayin etmiş olmaları .....
- 5) Kesinleşen hakem kararına aykırı yeni bir karar verilmiş olması.....
- E- Hakemlerin iki tarafın iddialarının her biri hakkında karar vermemeleri (HUMK 533/4)....
- III- Hakem kararlarının Yargıtay’ca kabul edilen bozma sebepleri .....**
- A- Genel olarak.....
- B- Hakem kararlarının hak ve nasafet kuralına aykırı olması .....
- C- Kamu düzenine ilişkin bozma sebepleri .....
- D- Genel ve özel yetki nedeniyle hakem kararının bozulması.....
- IV- Hakem kararlarının bozulmasının sonuçları .....**
- A- Hakem kararlarının HUMK’nun 533/1. maddesine göre bozulması halinde .....
- B- Hakem kararlarının HUMK’nun 533/2-3-4. maddelerine göre bozulması halinde .....
- V- Usul Kanunu tasarılarında düzenlenmiş olup da henüz kanunlaşmamış bulunan bozma sebepleri

Sonuç

HAKEM KARARLARININ BOZULMASI SEBEPLERİ

Av. Kemal DAYINLARLI

I- KONUYA GENEL BAKIŞ

Genel olarak yargı yetkisi devlete ait bir hak olup bu yetki, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır (1982 Anayasası madde 9). Bu nedenle hak arayan kimse, kural olarak ancak mahkemelere başvurabilir. Bu ana kuralın bir istisnası HUMK'nun 516-536. maddelerinde düzenlenmiş olan özel yargıdır. Hakem veya hakemler önünde görülen bu yargıya tahkim diyoruz.

Tahkim, iki veya daha çok kişiler arasındaki ilişkileri ilgilendiren bir sorunu, devlet tarafından görevlendirilmeksizin, yetkilerini özel bir sözleşmeden alan ve bu sözleşmeye dayanarak karar tesis eden bir veya birden çok diğer şahıslar —hakem veya hakemler— tarafından çözmeyi hedef alan bir tekniktir¹.

Genellikle, tahkimle ilgili hükümler ülkelerin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunlarında yer almaktadır. Türk hukukunda da böyledir. Tahkimle ilgili hükümler HUMK'da düzenlenmiştir. Bazı ülkelerde ise tahkime ilişkin hükümler müstakil mevzuat halinde düzenlenmiştir. İşte, *Concordat Suisse sur l'Arbitrage* da (Tahkime İlişkin İsviçre Anlaşması), İsviçre'de kantonlararası tahkim hükümlerini, usul kanunundan bağımsız olarak düzenleyen mevzuattır².

Ülkemizde genel yargıya bir istisna teşkil eden tahkime ait hükümler 18.6.1927 tarihli 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 516-536. maddelerini içeren sekizinci babını oluşturmaktadır. Bu incelememizin konusu olan «*Hakem Kararlarının Bozulması Sebepleri*» ise HUMK'nun 533. maddesinde düzenlenmiştir. Esasen, tahkimle ilgili bu hükümler HUMK'na İsviçre'nin Neuchâtel Kantonunun 7 Nisan 1925 tarihli *Code de Procédure Civile*'inden aynen tercüme edilerek alınmıştır. Tahkime ilişkin hükümleri Neuchâtel *Code de Procédure Civile*'in 471-491. maddelerini oluşturmakta idi. Ancak tahkime dair bu hükümler 5 Ekim 1970 tarihli kanunla artık Neuchâtel Kantonunda tümü ile uygulamadan kaldırılmıştır. Çünkü Neuchâtel 24 Kasım 1970 tarihinde *Concordat Suisse sur l'Arbitrage* (Tahkime İlişkin İsviçre Anlaşması, günümüzün ihtiyaçlarına çok daha uygun hükümleri içermektedir. Ayrıca, bu tahkim anlaşması, özel dahilî tahkime (*arbitrage interne privé*), meslek kuruluşlarının tahkimine (*arbitrage des organisations professionnelles*), uluslararası ticarî tahkime (*arbitrage commercial international*) ilişkin kapsamlı ve isabetli yeni hükümler getirmiştir. HUMK'daki tahkim babındaki hükümlerin de İsviçre'deki bu gelişmeye paralel bir tarzda değiştirilip geliştirilmesinin hukuk düzenimiz için büyük yarar sağlayacağı kanısındayım.

Tahkim usulünün genel yargıya nazaran başta gelen özelliği, sürattir. Tahkimde sürati sağlayan da müddettir, yani tahkim yolu ile halledilecek dâvaların belli bir müddete tâbi tutulmuş olmasıdır³. Esasen, ticaret hayatı ihtilâfların çözümünde çabukluk ister. Tahkim çabukluğu temin etmek için kabul edilen özel ve istisnaî bir yargılama usulüdür. Bu nedenle batılı ülkeler gerek münferit, örgütlenmemiş (*ad hoc*), gerekse örgütlenmiş tahkime (*arbitrage institutionnalisé ou organisé*) her geçen gün daha fazla

¹ René David, *L'Arbitrage dans le Commerce International*, Paris 1982, sh. 9.

² *Concordat Suisse sur l'Arbitrage*, Payot, Lausanne 1974.

³ Rasih Yeğenil, *Tahkim*, İstanbul 1974, sh. 306.

bağlanmakta ve onları daha yaygın duruma getirmektedir. Takip edilecek usul bakımından bir tahkim müessesesinin tahkim tüzüğüne atıfta bulunsa bile, örgütlenmemiş tahkim (*arbitrage ad hoc*), örgütlenmiş bir tahkim müessesesine dayanmaksızın gerek tahkim şartı, gerekse tahkim sözleşmesi yolu ile taraflarca doğrudan doğruya organize edilir⁴.

Örgütlenmemiş veya «yönetilen» tahkim, duruma göre basit bir idarî göreve sahip olabildiği gibi, tahkim mahkemesi sıfatı ile kazaî bir yetkiye sahip olarak, önceden mevcut bir organ yardımı ile de sahnelenir veya görevini yürütebilir.

Müesseseleşmiş tahkimden Ticaret odaları veya benzeri müesseselerce ilgililerin emrine sunulan az veya çok sınırlı Hakem Heyetleri anlaşıldığı gibi dahilî ihtilâfları çözmek için, genellikle tahkim tüzükleri yoluyla, sözü edilen üyelerinin zorunlu olarak müracaat ettikleri daimî tahkim mahkemeleri de anlaşılır⁵.

Diğer yandan, beynelmilel kredi kuruluşlarının, çok uluslu bankaların ticari hayata ilişkin sözleşmelerde, taraflar arasında doğması muhtemel veya doğan ihtilâfları tahkim yolu ile çözüme kavuşturma iradeleri, daha ihtilâf doğmadan bu sözleşmelere koydukları tahkim şartı veya ihtilâf doğduktan sonra aralarında yaptıkları tahkim sözleşmesi ile bir gelenek ve hatta kaçınılmaz kural halini almıştır.

İsviçre'deki tahkime ilişkin anlaşma paralelinde İngiltere'de 1979 yılında, Fransa'da 14 Mayıs 1980 ve 12 Mayıs 1981 tarihlerinde tahkimle ilgili günümüz ihtiyaç ve koşullarına uygun iki yeni kanun (kanun hükmünde kararname) yürürlüğe konmuş ve tahkim alanında hayli ileri bir adım atılmıştır. Bizde de yıllar önce tahkimle ilgili resmî olmayan bir kanun taslağı hazırlanmış⁶ fakat aradan uzun zaman geçmesine rağmen üzümlere belirtelim ki kanun haline getirilememiştir. Zaten, bu kanun taslağının gözden geçirilerek günümüz ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

Hakem kararlarının bozulması sebepleri olan konumuz temelde hakem kararlarına ilişkin olduğundan, kısaca hakem kararlarının tarifini vermekte yarar vardır. Bir tahkim sözleşmesi veya şartına istinaden hakem heyetince taraflar arasında zuhur eden hukukî bir ihtilâfı çözmek üzere itihaz olunan karar hakem kararıdır⁷. Hakem kararının bu tarifinin içinde kararın oluşması için vazgeçilmez unsurları da görmekteyiz. Bu vazgeçilmez unsurlar şunlardır:

Taraflar, tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi, hakem veya hakem heyeti, çözüm bekleyen hukukî ihtilâf ve bu ihtilâfı çözüme kavuştururken izlenecek usul. Hakem kararlarının temyizde bozma sebepleri, bu unsurların hakem kararında usulüne uygun bir şekilde yer alıp almadığına göre ortaya çıkmaktadır. Esasen, hakem kararları Yargıtay'da normal mahkemelerden verilen hükümler gibi esastan incelenemez. Yargıtay incelemesi HUMK'nun 533. maddesinde belirtilen hususlarda sınırlı kalır. Bununla birlikte,

⁴ **Pierre Lalive**, Europe, sh. 44.

⁵ **Pierre Joldon**, Commentaire du Concordat Suisse sur l'Arbitrage, Berne 1984, sh. 41.

⁶ **Turgut Kalpsüz**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Hakemlik ve Örgütlenilmesi. Tahkim ve Türkiye Hakemler Odası ile ilgili Kanun Taslakları. (Bu taslaklar Prof. Dr. **Yaşar Karayalçın**'ın Başkanlığında Yargıtay Üyeleri **Senai Olgaç** ve **Mustafa Çenberci** ile Prof. Dr. **Baki Kuru**, Prof. Dr. **Turgut Kalpsüz** ve Asistanı Dr. **Hikmet Sami Türk**'den oluşan komisyonca hazırlanmıştır). Batider 1973, sh. 2-13.

⁷ **Turgut Kalpsüz**, Türk Hakem Kararı Kavramı,II: Tahkim Haftası, Haziran 1984, sh. 36.

Yargıtay'da bozulması istenen kararın temyiz safhasına kadar herhangi bir nedenle usul yönünden sakatlanmamış, muteber bir karar olması gerekir. Aksi takdirde Yargıtayca HUMK'nun 533. maddesindeki bozma sebeplerinin var olup olmadığına dair incelemeye gerek kalmadan temyiz olunan kararın incelenmesi Yargıtayca reddedilir.

Hakem kararlarının hakemlerin tümünün iştiraki ile müzakere edilmesi gerekir. HUMK'nun 531. maddesinde «*Hakemlerin ekseriyetle ittihaz ettikleri karar muteberdir*» hükmü vardır. O halde oy çokluğu ile verilen hakem kararı geçerlidir. Ancak, böyle bir hakem kararı verilirken hakemlerin tümünün karar müzakerelerine katılmış olması şarttır. Eğer hakem kararı, tüm hakemler müzakerelere iştirak etmeden verildi ise bu muteber bir karar niteliği kazanamaz. Nitekim, Yargıtay Ticaret Dairesinin 3.7.1972 gün ve 1972/1949 E., 1972/3316 K. sayılı kararında «*çoğunluk kararının hakemlerin tümü ile müzakere edilmesi gerekir.*» denilmiş ve «*üç hakem tarafından usulü veçhile müzakere edilmediği ve iki hakem tarafından müttehaz geçerli olarak kabul edilemez.*» gerekçesiyle hakem kararı bozulmuştur⁸.

Geçerli bir tahkim şartı ve sözleşmesinin olmaması halinde verilen hakem kararı da muteber bir karar olmaz. HUMK'nun 516/2. maddesinde «*Tahkim hususî bir mukavele ile yapılabileceği gibi herhangi bir mukavelede bundan tahaddüs etmesi muhtemel nizam hakemler vasıtasıyla halline dair bir şart da dercolunabilir.*» hükmü vardır. Geçerli bir tahkim şartına veya tahkim sözleşmesine dayanmayan hakem kararı da geçerli olmaz. Bu durum temyiz de bozma nedeni teşkil eder. Yargıtay Ticaret Dairesi 8.6.1966 gün ve 1287 E., 1966/772 K. sayılı kararında⁹:

«*Tahkimname mevcut olmadığından bahisle yazılı karar verilmesi doğru görülemediğinden hükmün bozulmasına 8.6.1966 tarihinde oybirliği ile karar verildi*» demek suretiyle bu durumu teyit etmiştir. Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 5.2.1980 gün ve 186 E. 234 K. sayılı başka bir kararında¹⁰:

«*Geçerli tahkim şartı yoksa hakem kararı geçersiz olur.*» denilerek hakem kararının geçerli olması için bu kararın geçerli bir tahkim şartına ve tahkim sözleşmesine dayanması gereği vurgulanmıştır. Bazen tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi muteber olabilir. Ancak yargılama sakat olursa böyle bir durum temyiz sebebi teşkil eder.

Üzerinde durulması kaçınılmaz olan husus da ihtilâfın konusunun tahkime müsait olması gerektiği hususudur. HUMK'nun 518. maddesinde «*Yalnız iki tarafın arzularına tâbi olmayan mesail de tahkim cereyan etmez*» hükmü vardır. Bu durumda tahkim şartının veya tahkim sözleşmesinin konusunu iki tarafın arzularına tâbi olmayan bir hususun teşkil etmemesi gerekir. Aksi takdirde hakemlerin verecekleri karar yetki dışı alınmış bir karar sayılacağından temyiz sebebi teşkil eder ve HUMK'nun 533/3 maddesi gereğince Yargıtayca bozulur. Çözümü için tahkime gidilemeyecek bir konuyu kapsayan tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinin geçersiz oluşu diğer ülkelerin mevzuatında da benimsenmiş olan bir ilkedir. Örneğin, Fransız hukukunda da böyledir. «*Belli bir hukukî ilişkiden doğan veya doğabilecek olan ve üzerinde tahkim anlaşması yapılmasına müsaade edilebilen herhangi bir ihtilâf bir tahkim sözleşmesine konu olabilir. Tahkim sözleşmesi yapma hakkı bir kimsenin hakkını özgürce kullandığını gösterir. Şahsiyet haklarına ilişkin*

⁸ Yayınlanmamıştır.

⁹ Yayınlanmamıştır.

¹⁰ Yayınlanmamıştır.

taleplerde (örneğin evlenme, boşanma, çocuklar ve ana-baba arasındaki ilişkilerde) ve diğer devlet mahkemelerinde görülmesi gerekli işlerde tahkime gidilemez.»¹¹.

Hakem kararının muteberlik şartlarından biri de ihtilâfın hakemde halledileceğinin sarahaten belirtilmemesi gereğidir. HUMK'nun 517. maddesinde «*Tahkimin tahrirî olması lâzımdır. Yukarıdaki maddede gösterilen mukavele ve şart tahriren tespit edilmedikçe keenlemyekûndur.*» hükmü yer almıştır.

Yazılı bir tahkim mukavelesi veya tahkim şartına dayanmayan hakem karar geçersiz olur. Hatta yazılı olsa bile imza yerine paraf atılan bir tahkim sözleşmesinde yazılı olma şartı tahakkuk etmemiş sayıldığından bozma sebebi teşkil eder. Yargıtay Ticaret Dairesinin 7.2.1949 tarihli 4336 E., 786 K. sayılı kararında¹² «*Tahkimnaniyede imza yerine paraf bulunursa usulün 517. maddesi gereğince tahririlik şartı tahakkuk etmemiş olur.*» denilmiştir.

Öğretide, temyiz yoluna müracaatın muteberiyet şartları: Kanun yoluna başvurulabilecek bir kararın bulunması, şekil ve süreye uyulması ve nihayet temyize müracaatta bir menfaat bulunmasıdır¹³. Hukuk tekniği yönünden Usul Kanunumuz hakem kararlarına karşı temyiz yolunu kabul etmektedir. HUMK'nun 533. maddesi hakem kararlarının temyiz edilmesi sebeplerini göstermektedir. Hatta HUMK'nun 535. maddesinde «*iki tarafın 533 üncü madde muayyen şeraitin tahakkuku halinde temyizden feragatleri hakkında evvelce aktecekleri mukavele keenlemyekûndur.*» diyerek, tarafların temyizden peşinen feragatının geçersiz olduğunu hükme bağlamıştır. Ayrıca HUMK'nun 536. maddesinde ise hakem kararlarının mahkeme reisi veya hâkim tarafından ancak temyiz müddeti geçince tasdik edilebileceği yazılıdır.

HUMK'nun tahkim babında, hakem kararlarının temyiz edilmesinde süreye ilişkin bir hüküm yoktur. Bu hususta Yargıtay'ın yerleşik içtihatları da dikkate alındığı zaman 26.2.1985 gün ve 3156 sayılı kanunla değişik 1086 sayılı HUMK'nun 432. maddesindeki hükme uygun hareket etmek gerekir. Bu hükme göre, «*Temyiz süresi onbeş gündür. Bu süre 8.1.1943 tarih ve 4353 sayılı Kanuna tabi kamu kuruluşları hakkında otuz gündür. Temyiz süreleri ilâmın usulen taraflardan herbirine tebliği ile işlemeye başlar.*» Bu durumda hakem kararlarına karşı temyiz için müracaat süresi mahkeme kalemine tevdi edilen hakem kararının tevdi mahkemesi tarafından taraflara tebliği tarihinden itibaren başlar. Esasen, taraflar için hakem kararı ancak bu tebliğ tarihinde var sayılır (HUMK madde 532 son fıkra).

Gerekli olan bu kısa açıklamadan sonra şimdi Yargıtay incelemesine esas olan hakem kararlarının bu bozma sebeplerini görelim.

II- KANUNDA YAZILI BOZMA SEBEPLERİ

A- Genel olarak:

¹¹ **Pieter Sanders/Yves Derains**, International Handbook on Commercial Arbitration, Deventer /Netherlands 1984, sh. 7.

¹² **Rasih Yeğengil**, age., sh. 405.

¹³ **Yavuz Alangoya**, Tahkim Niteliği Denetlenmesi, İstanbul 1973, sh. 195 ve **Rosenberg/Schwad** S. 137 II sh. 705 ve devamı; **Blameyer** S. 97 sh. 513 ve devamı; **Schönke/Kuchinke** S. II sh. 377-380; **Lent/Jauernig** S. 72 IV sh. 551; **Kuru**, sh. 583, **Üstündağ**, sh. 25.

Hakem kararlarının temyizen bozulması sebepleri, çok sınırlı olarak HUMK'nun 533. maddesinde sıralanmıştır. Bu madde aynen aşağıdaki gibidir.

«MADDE 533: *Hakemlerin karar ancak aşağıdaki hallerde temyizen naklolunur.*

- 1) *Tahkim müddetinin inkızasından sonra karar verilmiş olması,*
- 2) *Talep, edilmemiş bir şey hakkında karar verilmesi,*
- 3) *Hakemlerin salâhiyetleri dahilinde olmayan meseleye karar vermeleri*
- 4) *Hakemlerin, iki tarafın iddialarının her biri hakkında karar vermemeleri.*

Karar son üç sebepten birine binaen temyizen nakzedilirse hakemler ve müddet yeniden intihap ve tâyin olunur.»

HUMK'muzun 533. maddesinin mehazı. Neuchâtel *Code de Procédure Civile*'nin 488. maddesidir. Mehaz kanunun anılan maddesi ise¹⁴ şöyle demektedir:

«ARTICLE 488: *A moins de convention contraire, le jugement arbitral ne peut être attaqué, par voie de cassation, que dans le cas suivants:*

- a) *si le délai fixé pour l'arbitrage était écoulé au moment où le jugement a été rendu;*
- b) *s'il a été prononcé sur les choses non demandées;*
- c) *si les arbitres ont statué sur des questions qui n'étaient pas de leur compétence;*
- d) *s'il n'a pas été prononcé sur toutes les conclusions des parties.*

Dans les trois derniers cas, si le jugement est annulé, il est constitué un nouveau tribunal arbitral, en la forme prescrite, et il lui est donné un nouveau délai.»

Mehaz 488. madde ile onun tercümesi suretiyle HUMK'na alman 533. madde içeriği bir husus hariç aynıdır. Ayrılan husus şudur:

Mehaz Neuchâtel Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 488. maddesinin birinci fıkrasında «*A moins de convention contraire*» «*Aksine mukavele yoksa*» cümleciği vardır. Bu ifade HUMK'nun 533. maddesinde yoktur. Böylece bizdeki madde metni daha kesin ifade kullanmakta ve bu maddede yazılı sebepler dışında, tarafların mukavele ile başka temyiz sebepleri kararlaştıramıyacakları intibai hasıl olmaktadır. Mehaz kanunun 488. maddesinden, HUMK'nun 533. maddesinin bu noktada ayrılığı ileride değineceğimiz önemli sorunların ve yorumların doğmasına neden olmuştur.

Eğer bu ifadenin kasten tercüme edilmediğini veya kanunumuza bilerek alınmadığını kabul edersek, kanun koyucunun temyiz sebeplerini HUMK'nun 533. maddesinde yazılı olduğu gibi ancak dört bent halinde sıraladığı sonucuna varırız. Bu takdirde, bu sebeplerden başka hakem kararlarını bozma sebebi kabul edilemez. Bu sebeplerin dışında kalan herhangi bir sebebin, Yargıtayın kontrol ve inceleme yetkisi dışında kalacağı sonucu doğar.

Usul Kanunumuz 533. maddesinde, hakem kararlarının ancak kanunda gösterilen sebeplerden dolayı bozulabileceğini kabul etmiştir. Dört bentte sıralanan bozma

¹⁴ Code de Procédure Civile de la République et canton de Neuchâtel, Edition de Juin 1969, sh. 88.

sebeplerinden birincisi, hakemlerin tahkim müddetinin bitmesinden sonra karar vermiş olmaları; ikincisi, talep edilmemiş bir şey hakkında karar vermiş olmaları; üçüncüsü, hakemlerin salâhiyetleri dahilinde olmayan bir şey hakkında karar vermiş olmaları ve dördüncüsü, iki tarafın iddialarının herbiri hakkında hakemler tarafından karar verilmemiş olmasıdır¹⁵.

Eğer yukarıda belirttiğimiz bu cümlecik bir unutmama sonucu 533. maddesinin birinci fıkrasına alınmadı ise o takdirde Yargıtay, kanun koyucunun maddedeki amacını yorumlama yoluna gidecek ve hakem kararlarının sınırlı tutulan bozma nedenlerini yorum yolu ile genişletip başka sebeplerden dolayı da hakem kararını bozabilecektir.

Bir hakem kararının temyiz edilmesindeki haklılığı, HUMK'nun gerek 533. maddesinde yazılı olan, gerekse Yargıtayın içtihat yoluyla tesbit ettiği diğer bozma sebepleri bakımından incelemeye alınmadan önce kanunumuz Yargıtayca bir ön incelemenin yapılmasını öngörmüştür. Bozulması istenen hakem kararının muteber bir karar olup olmadığı önem taşır. Eğer Yüksek Mahkeme hakem kararını muteber olmadığı için reddederse o zaman ne olacaktır? Acaba söz konusu ihtilâf yeniden tahkim yoluyla mı çözülecek yoksa artık tahkim yoluna değil, normal mahkemelere mi başvurulacaktır? Burada iki hususu birbirinden ayırarak durumu incelemek gerekir.

a) Eğer tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinin muteberliği kabul edilmekle birlikte hakem kararı verilirken yargılama hataları yapılmış ve bu sebeplerle hakem kararı Yargıtayca reddedilmiş ise o takdirde geçerli olan tahkim şartı veya tahkim sözleşmesine dayanan yeni bir hakem kararının verilmesi yoluna gidilir; yani ihtilâf yeniden tahkimde çözülür.

b) Eğer tahkim şartı veya tahkim sözleşmesi geçersiz olduğu için hakem kararı reddedilirse, o takdirde artık tahkime gidilemez. İhtilâf ancak normal mahkemelerde çözülür. Fakat burada bir hususu belirtmede yarar vardır. Eğer taraflar mutlaka ihtilâfin hakemde görülmesini istiyorlarsa, şüphesiz o takdirde muteber yeni bir tahkim sözleşmesi yaparak buna istinaden ihtilâfı yeniden tahkim yolu ile çözüme götürebilmek imkânını haizdirler.

Bu genel açıklamadan sonra HUMK'nun 533. maddesinde sıralanan bozma sebeplerini inceleyelim:

B— Tahkim süresi geçtikten sonra karar verilmiş olması (HUMK 533/1)

HUMK'nun 533/1. maddesine göre hakemlerin tahkim süresi sona erdikten sonra karar vermiş olmaları bozma sebebidir. Hakem kararma ilişkin bu bozma sebebi kamu düzeni ile ilgilidir. Çünkü, tahkim süresi geçtikten sonra verilen hakem kararı ve yapılan muameleler HUMK'nun 529/2. maddesi gereğince batıl sayılmıştır. Bu nedenle Yargıtay hakem kararının tahkim süresi içinde verilmiş olup olmadığı re'sen (kendiliğinden) incelemek zorundadır. Başka bir ifade ile Yargıtay, hakem kararını temyiz eden tarafın tahkim süresinin aşılmasından sonra karar verildiğini temyiz dilekçesinde belirtmiş olup olmadığına bakmaksızın bu hakem kararını bozmak zorundadır. Hakem kararı tahkim süresi içinde verildiyse süre ile ilgili bozma sebebi yok demektir. Fakat tahkim süresi geçtikten sonra verilen hakem kararları verilmemiş sayılır ve yapılan muameleler tümüyle geçersiz olur (HUMK madde 529/ 2). Hakem kararı Yargıtayca tahkim süresi geçtikten

¹⁵ **Rasih Yeğencil**, L'Arbitrage, İstanbul 1974, sh. 328.

sonra verildiği için bozulursa, eski hakem heyeti tahkim dâvasına bakamaz veya yeni hakem heyeti teşkiline gidilemez. Artık o ihtilâfın bir daha hakemde çözümlenmesi olanağı kalmaz. Böyle bir hakem kararından sonra söz konusu uyuşmazlık ancak normal mahkemelerde çözümlenebilir (HUMK madde 529/2). Tahkim yoluyla çözümlenmesi öngörülen bir ihtilâfın süre geçirilmesi nedeniyle çözüm için normal mahkemeye gitmesi ise tahkimden beklenen çözümde çabukluk ilkesinden uzaklaşma demek olur. Bu nedenle tahkim süresi hakem kararları için ayrı bir önem kazanır. Bu önem tahkim süresini ayrıntılı olarak incelememizi gerektirir:

1) Tahkim süresi

a—) Altı aylık sürenin başlangıcı

HUMK'nun 529. maddesinin birinci fıkrasında «*Hakemler ilk içtimalarından itibaren altı ay sarfında hükmü vermeye mecburdurlar.*» denilmiştir. O halde, önce bu altı aylık tahkim süresinin ne zaman başladığını ve ne zaman sona ereceğini tam olarak tespit etmek gerekir:

Yukarıda belirtilen hükümden altı aylık tahkim süresinin hakemlerin ilk toplantılarından itibaren hesap edileceği belirtilmiştir. Öyle ise ilk toplantıdan ne anlaşılması gerektiğini bilmek zorunluğu vardır. Eğer hakem heyeti üç kişiden teşekkül ediyorsa önce hakem heyetinin kurulmuş olması gerekir. Yani tarafların kendi hakemlerini seçmiş ve bu iki hakemin üçüncü hakemi tayin etmiş olmaları veya iki hakem aralarında üçüncü hakem için anlaşamadılarsa taraflardan birinin müracaatı üzerine üçüncü hakemin yetkili mahkeme başkanı veya hâkim tarafından seçilmiş olması gerekir. Ayrıca böylece kurulan hakem heyetinin ilk toplantısını yapıp usule dair verdiği ilk kararın tarihi, altı aylık tahkim süresinin başlangıcı olur.

Eğer ihtilâf bir hakemle çözülecekse o takdirde toplantı tarihi söz konusu olamayacağından hakemin tarafların muvafakatiyle veya yetkili mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından seçilip hakemin göreve başlaması ve ilk tensip kararı alması tarihi altı aylık tahkim süresinin başlangıç tarihi olur. Nitekim Yargıtay Ticaret Dairesi 13.1.1960 gün 2975 E. 805 K. sayılı kararında: «*hadisede tek hakem var, tahkimnamede tahkikatın şekli ve müddetleri hakkında hiç bir sarahat yoktur. Bu itibarla hakem incelemesinin tarafların huzuru ile yapılması gibi bir mecburiyet yoktur. Tek hakem için içtimala bahis konusu olamayacağından, müddetin hakemin vazifeye başlayarak tazı kararlar ittihaz ettiği tarihten hesaplanması lâzım gelir. Halen tensip kararı ile bazı kararlar aldığı ve taraflara tebligat yapılmasını tensip ettiğine göre, tensip kararının tarihi müddete mebbe teşkil eder.*»¹⁶.

Bazan hakem önünde görülecek dâvanın açılış tarihini altı aylık sürenin başlangıcı olarak alan hakem kararlarına rastlanmıştır. Bu görüş tarzı yanlıştır. Böyle bir anlayış tahkimi amacından saptırarak sakıncalı sonuçlara götürür. Hakem önünde görülecek dâvanın açılış tarihi HUMK'nun 523. maddesinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu tarih «*hakemlerin tâyini için mahkemeye müracaat edildiği ve eğer mukavele mucibince hakemlerin tâyini iki tarafa ait ise müddei hakemini intihap edip kendi hakemini intihap etmesi hususunu hasmına tebliğ eylediği tarihte ikame edilmiş addolunur.*». Bu tarihte dâva açılmış sayılmasına rağmen görülüyor ki hakem heyeti henüz ortada yoktur. HUMK'nun.520. maddesinde yazılı olan veya taraflarca kabul edilen tahkim şartındaki

¹⁶ **Rasih Yeğencil**, L'Arbitrage, İstanbul 1974, sh. 443. Aynı yönde görüş için bkz. **Yavuz Alangoya**, Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi, İstanbul 1973, sh. 206.

usul ve bu işlemlerin ikmalî için gerekli kaçınılmaz süreler dikkate alınırsa hakem heyetinin teşekkülü zaman alabilir. Hatta bazan üçüncü hakemin tâyinine kadar geçen süre altı aylık tahkim süresini doldurur ve hakem heyetine yargılama safhası ve karar vermek için yeterli süre bile kalmaz. Bu bakımdan altı aylık tahkim süresinin hakem heyetinin teşekkülünden sonra başlaması kanunun amacına daha uygun düşer.

Yargıtay Ticaret Dairesi'nin 17.9.1955 gün ve 8498 E. 397 K sayılı kararı bu yönü açıkça göstermiştir.

«2— Hakemlerin bakması gerekli dâvanın ne zaman açılmış sayılacağı Usulün 523. maddesindeki hususî hükümde açıkça gösterilmiştir. Mahkemece bu madde hükmü gözönünde tutulmayarak mahkemeye açılan dâvalarda olduğu gibi, hakemlere açılan dâvanın dahi dâva dilekçesiyle açılmış sayılması sonunda Borçlar Kanununun 137. maddesindeki iki aylık müddetin geçmiş olduğu hükmüne varılmıştır ki, dâvada Usulün 523. maddesi hükmünün tatbik edilmemiş olması usule aykırıdır ve bozma sebebidir»¹⁷.

Yargıtay Ticaret Dairesi'nin 19.4.1957 gün 8019 sayılı kararında da tahkim süresinin başlangıcı hakem tarafından tetkike başlama tarihi olarak alınmıştır.

«Hakem tarafından tetkikata başlanıldığı tarihten itibaren tahkim müddeti cereyan eder.»¹⁸

Yargıtay Ticaret Dairesinin 14.5.1957 tarih ve 973 sayılı kararı tahkim süresinin ilk toplantıdan itibaren işlemeye başlayacağını göstermektedir.

«Hakem heyeti ilk içtimadan itibaren altı ay zarfında karar vermeye mecburdur.»¹⁹.

b—) Altı aylık sürenin sonu

Hakem heyetinin usule ilişkin ilk toplantısından veya tek hakemin işe vaziyet ederek dâva evrakının tebliği ve tarafların dinlenmesi için ilk kararını verdiği tarihten itibaren altı ay sonra normal tahkim süresi sona erer.

Bu süre ancak, tarafların mutabakatıyla verdikleri ilâve süre veya yetkili mahkemeden alınan ek süre veya tahkim süresini askıya alan veya durduran kanunî bir durumun meydana gelmesinde, bu kanunî durumun ortadan kalkmasına kadar geçen süre kadar uzayabilir.

Diğer yandan normal tahkim süresinin veya yukarıdaki nedenlerle uzayan tahkim süresinin sonu adlî tatile rastlasa bile tahkim süresi bitmeden hakem kararının verilmiş ve hakemlerce imza edilmiş olması lâzımdır. Tahkim süresi adlî tatile rastladığı zaman hakem heyeti normal mahkemelerde olduğu gibi adlî tatil sonunda ek süreden istifade etmez. Sürenin geçirilmesinden sonra verilen hakem kararının HUMK'nun 533/1. maddesine göre bozulur ve artık o ihtilâf tahkim yoluyla görülemez.

Yargıtay Ticaret Dairesi 24.2.1959 tarih, 1958/2954 E., 1959/564 K. sayılı kararında: 9.1.1957 gününde vaziyet ederek dâva evrakının tebliği ve tarafların dinlenmesi için ilk

¹⁷ Rasih Yeğencil, age. Sh. 423.

¹⁸ Rasih Yeğencil, age. Sh. 429.

¹⁹ Rasih Yeğencil, age. Sh. 429.

kararını veren hakemin altı aydan ibaret tahkim müddetinin temdidini hakkında tarafların mutabakatı olmamasına, mahkemeden temdit için bir karar alınmamasına, süreyi uzatacak kanunî bir durumun olmamasına rağmen 20.7.1958 gününde yani birbuçuk seneyi geçen bir zaman sonra karar vermesini HUMK'nun 533/1. maddesi uyarınca bozma sebebi saymıştır²⁰.

c—) *Altı aylık sürenin uzatılması*

Altı aylık tahkim süresi geçirildikten sonra verilen hakem kararı HUMK'nun 529. maddesi hükmüne göre geçersiz sayılır. Fakat bazı tahkim dâvalarının altı aylık tahkim süresinde karara bağlanması olanağı bulunmayabilir. Müzakereler uzayabileceği gibi kararın yazılması ve imzalanması hususları da zaman alabilir. Böyle bir durum meydana gelirse tahkim süresinin yeteri kadar uzatılması zorunluğudur. İşte uzatılan böyle bir süre içinde verilen hakem kararı da süresi içinde verilmiş sayılır. Fakat süreyi uzatma esnasında dikkat edilecek hususlar da vardır. HUMK'muzun 529. maddesinin son fıkrası tahkim müddeti «*ancak iki tarafın sarîh ve tahriri muvafaklatlarıyla veya mahkeme reisinin veyahut hâkimin kararıyla temdit olunabilir*» demektedir.

Bu durumda, altı aylık tahkim süresinin karar vermek için yetmeyeceğini anlayan hakem heyeti usul işlemlerinin aldığı zamanı, müzakereleri ve kararın yazılması için geçecek süreyi de dikkate alarak, tahkim süresi sona ermeden önce taraflara yazılı bir müracaatla tahkim süresinin belli bir zaman için uzatılmasını ister. Taraflar hakem heyetince istenen bu belli süre üzerinde mutabık kaldıysa bunu müştereken bir yazı ile veya münferiden, birinin diğerine gönderdiği açık uzatma mutabakatını diğer taraf kendi mutabakatı ile birlikte hakem heyetine bildirirler. Böylece tahkim süresi tarafların üzerinde mutabık kaldıkları bir süre için uzatılmış olur.

Eğer hakem heyeti için bu uzatılan süre de yetmezse, aynı usulü takip ederek heyet, taraflardan gene belli bir süre için tahkim süresini uzatmaları isteminde bulunabilir. Taraflarca tahkim süresi belli müddet için tekrar uzatılırsa bu süre uzatımı da geçerlidir. Ancak, taraflarca uzatılan sürenin her defasında belli olması gerekir. Hakemlerin karar vermelerine kadar tahkim süresinin uzatıldığını öngören bir mutabakatı, Yargıtay Ticaret Dairesi 30.11.1954 gün ve 4924 sayılı kararında yeterli saymamıştır:

«Hakemlerin ilk tayin edilen müddet içinde karar vermemeleri üzerine, taraflar tahkim müddetini, hakemler karar verinceye kadar uzatmışlardır. Tahkim müddetinin taraflarca uzatılma selahiyeti ancak belli bir müddet için kabul edilmiştir. Belli bir tarih söz konusu olmaksızın müddetin uzatılması tahkimin belli bir müddete bağlı tutulması hakkındaki usul kanunları hükümlerine aykırıdır»²¹.

Hakem heyetinin taraflara müracaat etmeden doğrudan doğruya tahkim süresini uzatma yetkisi yoktur. Ayrıca, hakem heyeti taraflara süre uzatımı için müracaat etmeksizin, kendiliğinden mahkemeye müracaatla tahkim süresinin mahkeme tarafından uzatılmasını da isteyemez. Hakem heyetinin böyle bir müracaatı üzerine mahkeme süreyi uzatsa bile bu uzatılan süre tahkim süresine eklenemez. Yargıtay 15. Hukuk Dairesi 1979/964 E., 1979/1467 K. sayılı 14.6.1979 tarihli kararında böyle bir uzatmayı kabul etmemiş ve bu şekildeki ilâve süreye dayanarak verilen hakem kararını tahkim süresi geçtikten sonra, verilmiş olduğu nedeniyle bozmuştur:

²⁰ İsmail Doğanay, age., sh. 811.

²¹ Rasih Yeğencil, age. sh. 421.

«Hakemlerin istekleri üzerine Yalova Asliye Mahkemesinin verdiği süre uzatma kararını özürsüz bir karardır.»²².

Taraflardan biri süreyi uzatmaya veya yeteri kadar uzatmaya muvafakat etmezse veya hakem heyetinin ilâve süreye ait talebini cevapsız bırakırsa, hakem heyetinin re'sen süreyi uzatma yetkisi yoktur. Aksine davranış o hakem kararının bozma nedeni olur. Taraflardan biri hakem heyetinin istediği süre uzatımına muvafakat etmedi ise o zaman ancak diğer taraf yetkili, mahkemeye müracaatla süre uzatımı alabilir. Yetkili mahkeme, tahkim kararlaştırılmış olmasaydı o dâvaya bakmakla görevli mahkemedir. Örneğin, tahkim kararlaştırılmış olmasaydı o dâvaya belli bir yerin ticaret mahkemesi bakacak idiyse, o halde süre uzatımı talebi de o yerin ticaret mahkemesine yapılmalıdır. Uygulamada ticaret mahkemesi yerine asliye mahkemesine talep yapıldığı görülmekte ve asliye mahkemesi de süre uzatımını vermektedir. Oysa, bu talebi işbölümü dolayısıyla ticaret mahkemesine göndermesi daha doğru olur. Esasen, ilâve süre talebine dair karar mahkeme değil, mahkeme reisi veya hâkim verir. Bu nedenle esasa dair olmayan bu karar tek başına temyiz edilemez. Yani bu kararlar tahkim dâvasını askıya alan nedenlerden değildir. Bu kararlara karşı ancak esas hakem kararıyla birlikte temyize başvurulabilir. Nitekim 6.6.1956 gün 1956/3 E., 1956/11 K. sayılı Yargıtay içtihadı Birleştirme Kararı da «Müddet uzatılman karar, mahkeme karar olmayıp mahkeme reisi veya hâkimin karardır. Hâkim tabirinin kullanılması her yerde toplu mahkemelerin bulunmayışındandır. Hâkim tabirinden Asliye veya Sulh mahkemesi kastedilmiş olmayıp, toplu mahkemelerdeki mahkeme reisi salâhiyetini haiz olan hâkim kastedilmiştir. Nitekim Neuchâtel Usul Kanununda hâkim tabiri kullanılmamış kanton mahkemesi reisi tabiri kullanılmıştır. Kanton mahkemesi reisi veya hâkiminin vereceği kararların kabili temyiz olup olmadığı hakkında bir hüküm sevketmemiştir. İşin mahiyeti icap ettirmedikçe bu kararlar asıl olarak kabili temyiz değildir. Nitekim temdit talebinin red veya kabulü tamamen mahkeme reisine veya hâkimine aittir.»²³ denilmek suretiyle süre uzatımı talebinin kabul veya reddine ilişkin kararın mahkeme reisi veya hâkimin verdiği karar olması sebebiyle tek basına temyiz edilemeyeceği açıklanmış bulunmaktadır.

Yargıtay Ticaret Dairesinin de 29.10.1958 gün ve 2446 E. 803 K. sayılı kararında bunu teyiden :

«Müddetin temdidine veya temdit talebinin reddine dair verilen kararlar kabili temyiz değildir.»²⁴ denilmiştir.

d—) Hakem Kararının Tahkim Süresi İçinde Verilmiş Olması Zorunluğu

Altı aylık tahkim süresi içinde veya taraflarca veya tarafların anlaşamaması halinde mahkeme reisi veya hâkim tarafından uzatılan ilâve süre içinde hakem heyeti kararını vermiş ve bu karar hakemler tarafından imza edilmiş olmalıdır. Aksi takdirde hakem kararı süre geçirildikten sonra verilmiş sayılır ve bu husus hakem kararının bozulması için bir sebep teşkil eder.

Burada akla gelen bir ihtimal de acaba hakemler normal tahkim süresi veya uzatılan süre içinde karar verirler ve karar da imza ederler, fakat kararı mahkeme

²² Yayınlanmamıştır.

²³ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları (Hukuk), Yargıtay yayınları no: 11, ikinci basım, cilt 4. Sh. 691. Aynı karar için bkz. **Rasih Yeğengil**, age., sh. 350.

²⁴ **Rasih Yeğengil**, age. sh. 437.

kalemine tevdi gecikirse bu Yargıtayca bir bozma sebebi olarak görülür mü? HUMK'nun 532. maddesinde «hakemler kararını, salâhiyettar olan mahkeme kalemine tevdi eder.» hükmü vardır. Fakat tevdi için, bir süre belirtilmemiştir. Bu nedenle hakem kararının mahkeme kalemine geç tevdi edilmesi bozma nedeni sayılmaz. Nitekim Yargıtayımızın da bu yönde aldığı kararlar vardır. Yargıtay Ticaret Dairesinin 30.1.1959 gün ve 803 sayılı kararında: «Hakem karar müddetinde verilmiş olmasına göre, mahkemeye geç tevdi müddet geçtikten sonra verilmiş olduğu şeklinde telakki edilemez.»²⁵.

Süre uzatımı ile ilgili başka bir sorun da hakem heyetince tahkim müddetinin geçirilmesinden sonra mahkemeden süre uzatımı talep edilirse ne olacağı hususudur. Mahkemenin tahkim süresi geçirildikten sonra ilâve süre vermesi mümkün değildir. Mahkeme hakem heyetinin talebi üzerine böyle bir uzatma kararı verse ve hakem karar bu uzatılan süre içinde verilse dahi bu karar Yargıtayca bozular. Nitekim Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 3.6.1958 gün ve 858 sayılı kararında «Tahkim müddetinin bitmesinden sonra müddetin uzatılması talep edilmiş olduğu cihetle, mahkeme nihayet bulan bir müddeti uzatamaz. Böyle bir uzatma kararına istinaden verilen hakem kararı, tahkim müddetinin bitmesinden sonra verilmiş sayılır.»²⁶ demek suretiyle bu hususu teyit etmiştir.

Tahkim süresi geçtikten sonra taraflar bu süreyi uzatırlarsa ve bu uzatma süresi içinde hakem karar verilirse bu husus temyizde bozma sebebi sayılır mı? Uzatılan süre eğer altı aylık tahkim süresinin hemen bitiminden sonra başlarsa ve böyle uzayan ilâve süre içinde hakem karar verilmiş olursa bu husus Yargıtayca bozma nedeni olarak görülemez. Fakat hakem kararının verildiği tarih, böylece uzayan ilâve süre dışında bir tarihe rastlarsa hakem karar süresi içinde verilmemiş sayılır ve bu husus temyizen bozma sebebinin teşkil eder. Tarafların altı aylık tahkim süresinden sonra verecekleri uzatma mutabakatının geçerliliği mesnedini zaten onların ihtilâf doğduktan sonra her zaman tahkim sözleşmesi yapmada özgür oldukları tahkimin irade serbestisi prensibine dayandığı fikrinden alır.

Süresi içinde verilen ve hakemlerce imzalanıp mahkemeye tevdi edilen hakem kararı taraflara tebliğ edildiği anda resmen var sayılır. Bu tebliğ tarihinden önce herhangi bir şekilde muttali olunan karar temyiz edilirse bu temyiz talebi Yargıtayca reddedilir.

e—) Tahkim Müddetini Askıya Atan Durumlar

Hakem heyeti altı aylık tahkim süresinde veya usulüne göre uzatılan süre içinde görevim ifa ederken HUMK'nun 528. maddesinde belirtilen süreyi etkileyici sebepler ortaya çıkarsa tahkim müddeti işlemez. Bu sebeplere HUMK'nun 519. maddesi ile 522. maddesindeki sebepleri de ekleyebiliriz. Yargıtay Ticaret Dairesinin 12.3.1959 gün ve 454 E., 804 K. sayılı kararında:

«Tahkim müddetinin cereyana başlamasından sonra dâvâlinin ihtilâfin tahkim yolu ile halledilemeyeceğine dair açtığı dâvanın reddi hakkındaki kararın kesinleşmesi tarihinden sonra hakemler tekrar vazifeye başlayarak karar vermiş olmalarına göre mahkemede açılan dâva dolayısıyla geçen müddet tahkim müddetinde nazara alınmaz.»²⁷ denilerek bu husus bozma sebebi sayılmamıştır.

²⁵ Rasih Yeğencil, age. sh. 439.

²⁶ Rasih Yeğencil, age. sh. 435.

²⁷ Rasih Yeğencil, age. sh. 440.

f— Tahkim Süresi Geçtikten Sonra Açılacak İkinci Dâvanın İlk Hakem Heyetince Görülemeyeceği

İstisna akdinin uygulanmasından doğan bir ihtilâf nedeniyle davacının hakem huzurunda açtığı ilk dâva hakem heyetince altı aylık tahkim süresi içinde sonuçlanmıştır. Altı aylık bu ilk tahkim süresi geçtikten sonra davacı ilk hakem heyeti önünde aynı sözleşmeden doğan ikinci bir dâva açmıştır. Hakem heyeti kendisim görevli sayarak dâva dilekçesini dâvalı avukatına göndermiştir. Davalı avukatı hakem önünde açılan ikinci dâvanın, hakem heyetinin görevinin sona ermesi nedeniyle ilk hakem heyetinde görülemeyeceğini, yani dâvanın görülmesi için tahkim şartının 12. maddesi gereğince hakem heyetinin yeniden oluşması gerektiğini savunarak itiraz etmiştir. İstanbul 5. Asliye Ticaret Mahkemesinde davacı taraf, hakem heyetinin görevinin devamına karar verilmesini istemiştir. Adı geçen mahkeme 14.10.1980 gün 579 E. 624 K. sayılı kararında hakem heyetinin bu talebini ilk tahkim süresinin geçmesi ve süre uzatımı da alınmaması nedeniyle, ikinci bir dâva için yeniden hakem heyeti oluşturulmasının zorunlu olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Davacı vekili bu karar temyiz etmiş ve Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 17.2.1981 gün ve 1981/138 Esas, 1981/310 Karar sayılı kararında «*dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle gerektirici sebeplere ve delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre, davacı avukatının yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kararına uygun bulunan hükmün onanmasına*»²⁸ hükmedilmiştir. Demek ki, altı aylık tahkim süresi geçtikten sonra aynı tahkim şartına dayanan ikinci bir dâva artık ilk hakem heyeti huzurunda değil, tahkim şartındaki usule göre yeniden oluşturulacak ikinci bir hakem heyeti huzurunda görülür ve bu hakem heyetine de ihtilâfı hal için altı aylık bir süre tanımak gerekir.

C— Talep edilmemiş bir şey hakkında karar verilmesi (HUMK 533/2)

Hakem heyeti taraflarca talep edilmemiş bir şeye karar verirse bu husus HUMK'nun 533/2. maddesi gereğince hakem kararının Yargıtayca bozma nedenini teşkil eder. Başka bir deyimle, HUMK'nun 74. maddesinde zikredilen hâkimin istenenden ne fazlaya, ne de başka şeye hükmedebileceği ilkesinin ihlâl edilmiş olduğu durumda hal böyledir. Hâkimler gibi hakemler de yetkiyi kötüye kullanmaksızın «fazla» veya «başka şeye» hükmedemez, fakat ileri sürülen hukukî sebeplerle bağlı değildirler. Onların kararı, dâvayı mümkün olan tüm hukukî yönleriyle inceledikleri gerekçesiyle yapılan talebe uygun olma gereğini ortadan kaldırmaz (*Karşılaştırınız, ATF au RO 53 II 233; RO 60 II 412 in fine; 61 II 254; 64 II 292 ve au Journal des Tribunaux 1927 sayfa 487; 1935 sayfa 51 in fine; 1936 sayfa 333; 1939 sayfa 81 ve arrêt de la CCC V, sayfa 499*).

İlke olarak vaki talep ve karşı iddialar heyeti bağlar. Bazan onlar bulanık ve belirsiz olduklarından veya dâvanın görülmesi esnasında değiştirilebildiklerinden, ihtiyaç halinde onları yorumlamak gerekir. Hakemler normal usul kurallarıyla bağlı olmadıklarından, görevlerinin ve yetkilerinin kapsamı, tarafların taleplerinden ziyade, tahkim sözleşmesinin hükümlerinden doğmaktadır (*Karşılaştırınız, ATF au RO III sayfa 544*), b) bölümünde öngörülen durum, çoğu kez c) bölümünde öngörülene girer sanılır. Böyle olunca, talep edilmeyen bir şeye ilişkin karar vermek, tahkim sözleşmesinin hükümleri dışında karar vermek demek olurdu (*Karşılaştırınız, Dalloz répertoire pratique no 614 sous «arbitrage»*). Bununla birlikte, böyle bir görüş her zaman doğru olmaz. Tahkim sözleşmesi ve Özellikle tahkim şartı genel hükümlerle yazıldığında; ağırlık herhangi bir tarzda iddialarını zikrederken ihtilâf alanını tespit eden taraflardır. O takdirde hakemler,

«başka şeye» karar verdikleri zaman olayda çözmeye yetkili oldukları ihtilâfin sınırlı çerçevesinden dışarı çıkarlar. Temyize müracaat, talebinden fazlasını elde eden tarafa değil, elbette usulsüzlüğün kendisine zarar verdiği tarafa açıktır²⁹.

Örneğin, alacağın tahsili için açılan dâvada dâva konusu alacağın ve ayrıca talep edilmeyen temerrüt faizinin de tahsiline karar verilmiş olursa, kararın temerrüt faizine ilişkin kısmı talep edilmemiş bir şey hakkında karar verilmiş olduğuna işaret eder. Bu da HUMK'nun 533/2. maddesi uyarınca o noktada hakem kararının bozulmasını gerektirir³⁰. Hakem kararına karşı gerek esas alacak gerekse faiz bakımından ileri sürülen itirazlardan alacağına ait olan kısmı, Yargıtayca onaylanarak hakem kararı yalnız faiz yönünden bozulmuş olursa bozma, hakem kararının tamamına değil, sadece bir kısmına münhasır kalır.

D— Hakemlerin salâhiyetleri dahilinde olmayan meseleye karar vermeleri: (HUMK 533/3)

1) Genel olarak

Eğer hakemler yetkileri içinde olmayan bir husus hakkında karar verirlerse HUMK'nun 533/3. maddesi gereğince bu karar Yargıtayca bozular. Çünkü, hakemler yetkilerini aşmışlardır.

Buradaki yetkinin anlamı geniştir.

Bir kollektif şirketle ortakları ve ortakların birbirleri arasında ortaklıktan doğan alacaklara ilişkin ihtilâfların hakemler tarafından görüleceğine dair olan tahkim mukavelesine istinaden bir ortak tarafından diğer ortaklara ve şirket aleyhine, şirketteki kâr payının tahsili ile şirketin feshi hakkında açılan dâvada hakemler istenilen kâr payının tahsiline ve şirketin feshine karar vermiş olurlarsa, kâr payının tahsili hakkındaki hüküm fıkrası, tahkim mukavelesi gereğince hakemlerin yetkisine girer. Fakat şirketin feshi kararı, yetki dışında kalan bir karardır. Hakem kararının bu sebeplerden temyiz edilmesi halinde Yargıtay hakem kararının şirketin feshine dair olan kısmını bozar. Böyle bir bozma, kısmî bozmadır. Başka bir deyişle, hakemler tahkim sözleşmesinin hükümleri dışında, yetkili olmadıkları bir kararı alırken yetki tecavüzünde bulunmuşlardır. İşte hakemlerin çözmek için görevlendirildikleri sorunlarla, onların çözmeye yetkili kılınmadıkları sorunları ayırdetmek için tahkim sözleşmesine atıfta bulunmak gerekir. Herşeyden önce her mahkemenin ilk derece mahkemesi olarak kendi yetkisine ilişkin karar vereceği ilkesi uyarınca hareket noktası onlara aittir. Daha sonra o yetki temyiz mahkemesine aittir (*Karşılaştırınız, Arrêt de la CCC au RO VI sayfa 225*). Örneğin, hakemler sadece bir ödemenin gözden geçirilecek usulünü tespit etmek için görevlendirildi iseler bir cezaya hükmedemezler. Eğer, bir sözleşmenin uygulamasından doğabilecek herhangi bir ihtilâfta tarafların karşılıklı edalarını tespit etmek için yetkilendirildi iseler sözü edilen sözleşme münasebetiyle talep edilen tazminata ilişkin karar veremezler³¹.

Tahkim sözleşmesi genel kural olarak özellikle orada belirtilmiş konulara veya az veya çok genişletilmiş kapsam dahilindeki konulara teşmil edilir. Diğer yandan o, tarafların iradesinin doğal yorumu sonucu, belirtilen konuya ek olan tüm sorunları,

²⁹ M. Gustave Perregaux, *Revue Suisse Jurisprudence*, Zürich 1949, sh. 113-116.

³⁰ Aynı yönde görüş için bkz. Baki Kuru, age., sh. 4089.

³¹ Arrêt dun Tribunal Fédéral. RO II sh. 504.

yapılan taleplere karşı savunma hakkını içerir, zira dâvanın hâkimi savunmanın da hâkimidir³².

2) Bozmanın kapsamı içine girmeyen hususlarda verilen hakem kararı

Bozma kapsamına girmeyen hususlarda verilen hakem kararı da yetki dışı bir hakem kararından sayıldığından bu husus hakem kararını bozma sebebi teşkil eder ve Yargıtayca bozulur.

«9.5.1960 gün ve 21/9 sayılı İçtihadı Birleştirme Büyük Kurulu kararında da belirtildiği veçhile bozmaya uyulmakla bir taraf yararına «usulî müktesep hak» doğar. Artık bozmanın kapsamına girmeyen hususlarda yeni bir karar verilemez»³³.

3) Hakemlerin ısrar kararı vermeleri

Yargıtayca bozulan hakem kararlarına karşı hakemlerin ısrar kararını vermeleri mümkün değildir. Hakem heyetinin bozmada gösterilen hususlara uymak zorunluğudur. Buna rağmen hakemler ısrar kararı verirse böyle bir hakem kararı, yetki dışı verilmiş bir hakem kararı sayılacağından bozma sebebi oluşturur ve Yargıtayca bozulur.

7.11.1951 gün ve 274 E. 1333 K. sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında: «Hakemlerin ısrar kararı verebileceklerine dair HUMK'da bir hüküm vazedilmemiş ve 3887 sayılı kanunla teşkil edilen ve mahkeme durumunda olmayan hakem heyetlerinin Yargıtayca bozulmuş olan kararlara karşı ısrar kararı vermeye yetkileri bulunmamış olmasına binaen Yargıtay bozma ilâmına tebaen işlem yapılması lâzım gelirken, aksine yazılı düşüncelerle ısrar kararı verilmiş olduğundan, hakem kararının bozulması gerekir.» denilmiştir³⁴.

Yargıtay Genel Kurulu da;

«Hakemler Temyiz Mahkemesince bozulan kararlarında ısrar edemezler.» (T.M.H.H.U.E. 4/270, K. 138, T. 13.10.1951) demek suretiyle aynı görüşe katılmıştır³⁵.

4) Hakemlerin kendi ücretlerini kendilerinin tayin etmiş olmaları

Hakemler kendi ücretlerini kendileri tayin edemezler. Bu husus yetki dışı karar vermek demek olduğundan bozma sebebi teşkil eder ve karar bu noktadan Yargıtayca bozulur. Hakemlerin kendi ücretlerini kendilerinin tayin edemeyeceklerine dair 13.5.1964 tarih, 964/1 E., 964/3 K. sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararına gereğince hakemlerin kendilerine ücret takdir etmiş olmaları usul ve yasaya aykırıdır³⁶.

5) Kesinleşen hakem kararına aykırı yeni bir karar verilmiş olması

Hakem kararları kesinleşen kısım için müktesep hak teşkil eder. Buna aykırı yeni bir hakem kararı verilmiş olması hakemlerin yetkileri dışında bir hususta karar vermeleri

³² Garsonnet Opus cit. T. VIII 3055. Revue Suisse de Jurisprudence, Heft 8 Zurich den 15 April 1949'dan sayfa 115'den naklen.

³³ Rasih Yeğencil, age. sh. 355.

³⁴ Rasih Yeğencil, age. sh. 360.

³⁵ İsmail Doğanay, Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1964, sh. 809.

³⁶ Rasih Yeğencil, age. sh. 350 ve devamı.

demek olduğundan HUMK'nun 533/3. maddesi hükmü gereğince sonradan verilen hakem kararı Yargıtayca bozulur.

E— Hakemlerin İki Tarafın İddialarının Herbiri Hakkında Karar Vermemeleri (HUMK 533/4):

Hakemler kararlarında iki tarafın talep ve iddialarından herbirini ayrı ayrı hükme bağlamak zorundadır. Böyle yapılmamış olması HUMK'nun 533/4. maddesi hükmüne göre bozma sebebi teşkil eder ve karar Yargıtayca bozulur.

Hakemler, taraflardan birinin talebinin bir kısmını dikkate almazlarsa, bu takdirde mağdur olan tarafın genellikle, düzenli ve tam bir hüküm elde edebilmeyi teminen başka hakemlere müracaat etmesi için eski hakem kararının iptalini istemede menfaati vardır.

Yargıtay Ticaret Dairesi 26.12.1958 tarih ve 1958/3356 E., 1958/ 3192 K. sayılı kararında:

«Evvelce verilen 21.8.1957 tarihli hakem kararın 3.1.1958 tarihli 3911/16 sayılı Temyiz ilâmı ile ve HUMK'nun 533/4. maddesine müsteniden bozulmuş olduğuna göre, aynı maddenin son fıkrası hükmünce hakemlerin ve müddetin yeniden intihap ve tâyini gerekirken bundan zühul olunarak eski hakemler marifetiyle hükme bağlanmasını HUMK'nun 533/4. maddesine göre bozma sebebi saymıştır.»³⁷.

HUMK'nun 533. maddesinin 2, 3 ve 4. bendi hükümleri gereğince hakem kararı bozulursa bu takdirde tahkim şartında veya tahkim sözleşmesinde yazılı olan şekle uyarak taraflar yeniden hakem heyeti oluştururlar. Bu yeni hakem heyetine Yargıtay kararı yönünde yeni bir hakem kararı tesisi için yeniden altı aylık süre tanınır (HUMK madde 533 son fıkra).

Davacı, alacağın faizi ile birlikte tahsilini dâva etmiş olduğu halde hakemlerin faiz hakkında karar vermemiş olmaları veya tahkime konu olan karşılık dâvanın kabul veya reddi hakkında hüküm tesis edilmemiş olması hallerinde, hakem kararı Yargıtayca bu bent hükmüne göre bozulur. Böyle bir bozma kısmî bozmadır³⁸. Kural olarak aynı hukukî ilişkiden doğan karşılık dâvanın da hakem heyetinin yetki çerçevesine girdiği kabul edilir. Bununla birlikte HUMK'nun 528. maddesinde yazılı ceza takibatına esas teşkil eden bir sahtelik hadisesi zuhur ederse bunu inceleme ve bu hususta karar verme ceza mahkemesine aittir.

Yargıtay Ticaret Dairesi 25.9.1958 tarih ve 1958/2390 E., 2224 K. sayılı kararında: *«Davacı tarafından vekâlet ücreti talep edildiği halde hakemlerin bu hususta müsbet veya menfi bir karar vermemiş olmaları yolsuz ve bu cihete dayanan temyiz itirazı varit bulunmuş olduğundan temyiz olunan hakem kararının sözü geçen maddesinin 4 üncü bendi hükmüne tevfikân yalnız vekâlet ücreti bakımından bozulmasına»³⁹ denilmek suretiyle talep edilen vekâlet ücreti hakkında müspet veya menfi bir karar verilmemesi halinde hakem kararı bu noktadan Yargıtayca bozulmaktadır.*

³⁷ İsmail Doğanay, Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1964, sh. 810.

³⁸ Aynı yönde Yargıtay kararları için bkz. Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Dördüncü baskı, Ankara 1984, sh. 4092-4093.

³⁹ İsmail Doğanay, Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1964, sh. 810.

Yargıtay Ticaret Dairesi 28.10.1958 tarih ve 1917 E., 2571 K. sayılı kararında:

«Dâvâlı vekili mütekabil dâvasında; davacı şeriklerin, şirketi kötü idare etmeleri ve şirkete ihanet eylemeleri dolayısıyla şirketin fesh ve tasfiyesini talep etmiştir. Hakemlerce işbu mütekabil dâva hakkında —ikame edilen mütekabil dâva için ayrıca— hakem ücretleri verilmediğinden bahsile bir karar ittihaz edilmemiş sadece esas dâva incelenerek karara bağlanmıştır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 533 üncü maddesinin 4 üncü bendi hükmüne göre hakemlerin iki tarafın iddialarından her biri hakkında karar vermemeleri, hakem kararının bozulmasını muciptir. Hakemlerce incelenmeyen mütekabil dâva hakkında verilecek karar ise esas dâvanın neticesine müessir mahiyettedir. Bu sebeple hakem kararının HUMK'nun 533/4 numaralı bendine tevfikân bozulmasına»⁴⁰ karar vermekle davalının karşı dâvasına dair karar vermeyen hakemlerin kararını, talep edilen bir hususta karar vermemesi sebebiyle HUMK'nun 533. maddesinin 4. bendi gereğince kısmî bozmaya tâbi tutmuştur.

23.10.1972 gün ve 1972/2 E., 1972/12 K. sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında kısmî bozma dışında kalan kısımların kesinleştiği ve lehine karar verilen taraf için müktesep hak teşkil ettiği belirtilmiştir. Kararın ilgili bölümü şöyledir:

«Hakem kararı HUMK'nun 533. maddesinin 1 inci bendi dışında kalan diğer üç sebepten herhangi biri ile bozulmuşsa, bozmadan sonra seçilen hakemler - ki bunlar eski hakemler de olabilirler - artık bozmanın kapsamı içinde kalmak, sadece bozulan kısım ile ilgili hususta inceleme yapıp karar vermek zorundadırlar. Lehine karar verilen taraf için «usulî müktesep hak» teşkil eden yönleri tekrar tetkik edemezler ve bu hususlarla ilgili herhangi bir karar da veremezler.»⁴¹

Tebliğat ve tahkikat yapılmadan davalının savunması alınmadan ve bu savunma hakkında karar verilmeden ittihaz edilen hakem kararı HUMK'nun 533/4. maddesi uyarınca bozma sebebi oluşturur.

Yargıtay Ticaret Dairesinin 1.12.1960 tarih ve 1960/1745 E. 2938 K. sayılı kararında:

«Hakemlerin, taraflardan herbirinin iddiaları hakkında karar verememeleri, Usulün 533. maddesinin 4. bendi hükmünce hakem kararının bozulmasını muciptir. Hadisede hakemler nezdinde açılan dâva üzerine mümeyyiz dâvâlıya, tebligat yapıp müdafaası alınmadan ve usulen tahkikat da yapılmadan karar verildiği anlaşılmaktadır. Dâvâlının müdafaası alınmadan ve bu müdafaâ hakkında bir karar verilmeden dâvanın kabulü yolsuz ve dâvâlının bozma dileği bu itibarla yerindedir.»⁴² Kanaatımızca bu karardaki bozma sebebi usul hukukuna dair âmir hükme riayet edilmediği için kamu düzenine aykırılıktır.

III—HAKEM KARARLARININ YARGITAYCA KABUL EDİLEN BOZMA SEBEPLERİ

A— Genel olarak:

Daha önce de açıkladığımız gibi mehzaz kanununun 488. maddesinin birinci fıkrası hükmüne göre taraflar, hakem kararlarına karşı yukarıda yazılan bu dört sebepten başka

⁴⁰ İsmail Doğanay, age., sh. 810.

⁴¹ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları (1957-1980), cilt 5, sh. 603.

⁴² İsmail Doğanay, age., sh. 812.

sebeplerden de kanun yoluna başvurabilirler. Çünkü bu maddenin birinci fıkrasında «*A moins de convention contraire*», «aksine mukavele yoksa» deyimi vardır. Buna göre mehzaz kanunda tarafların HUMK'nun 533. maddesinde 4 bent halinde yazılı sebepler dışında hakem kararlarını bozma sebepleri kararlaştırabilecekleri açıkça hükme bağlanmış bulunmaktadır. HUMK'nun 533. maddesinde ise bunu tecviz eden bir hüküm yoktur. Böyle olunca, tarafların kanunda sayılan bu dört sebepten başka temyiz sebebi kabul edilemeyecekleri, yoruma ihtiyaç gösteren bir husustur. Tarafların temyiz sebepleri konusunda aralarında aktedebilecekleri sözleşme aynı zamanda hakemlerin yetkilerini sınırlayan bir usul mukavelesi niteliğindedir. Kamu düzenine aykırı olmayan bu usul mukavelelerinin hem tarafları, hem hakemleri bağlayacağı, ilim ve yargı içtihatlarıyla kabul edilmiştir. Diğer yandan, öğretide tahkimin mahiyeti hakkında ileri sürülen görüşlere ve tahkim ile ilgili diğer bütün hükümlere bakılırsa burada da tarafların anlaşmalarına yer vermek doğru olur; yani tarafların daha başka halleri de temyiz sebebi olarak kararlaştırabilmelerine mani bulunmadığı sonucuna varılabilir⁴³.

Türk Hukukçularının ve nazariyatçılarınin öteden beri başta ittifakla, şimdi ise kahir ekseriyetle benimsedikleri görüş hakemliğin akti temele dayandığı görüşüdür⁴⁴.

Hakem sözleşmesi, bir borçlar hukuku sözleşmesidir. Bu sözleşmenin usul kanunlarında düzenlenmiş olması, usul hukukunda sonuçlar doğurması ve usul kanunlarında, bu kanunların mahiyetlerine uygun hükümlerin yer alması mahiyetini değiştirmez. Sözleşmenin gerek meydana gelişi, gerek uygulanışı hep borçlar hukukuna özgü ilkelerin hâkimiyetindedir⁴⁵.

Bu açıklamaların ışığı altında HUMK'nunda yazılı hakem kararlarının bozma sebeplerini çoğaltabileceğimiz görüşünün hâkim olduğu söylenebilir.

Buna mukabil HUMK'nun 533. maddesinde yazılı hakem kararlarını bozma sebeplerinin taraflarca azaltılabileceğini veya kapsamının daraltılabileceğini kabul olanağı yoktur.

B— Hakem kararının hak ve nasafet kuralına aykırı olması

HUMK'da tarafların hakemlerin hak ve nasafet kurallarına göre karar verebileceklerini kararlaştırabileceğini gösteren açık bir hüküm yoktur. Fakat tahkime ilişkin modern mevzuatta tarafların hakem kararlarını hak ve nasafet kurallarına göre vermelerini kararlaştırabilecekleri hükmü yer almaktadır. Tahkime ilişkin İsviçre Anlaşmasının 31. maddesinin 3. fıkrası bu hususu teyit eder⁴⁶.

Ayrıca, İsviçre Federal Mahkemesinin bir kararında:

«2 — *Hakemler hak ve nasafete göre karar vermeye yetkili kıldıkları zaman (anlaşmanın 31. maddesinin 3. fıkrası) emredici nitelikte olan katı hukuktan ayrılabilirler. Kamu düzeni ile ilgili hükümler bu kuralın dışındadır: Böyle bir durumda, Kanton*

⁴³ **Sabri Şakir Ansay**, Hukuk Yargılama Usulleri, sh. 419.

⁴⁴ **Rabi Koral**, Milletlerarası Hakemlikte İfa Dâvası ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanun Tasarısı, Prof. Dr. Hıfzı Timur'a Armağan'dan ayrı bası, İstanbul 1979, sh. 500.

⁴⁵ **Ünal Tekinalp**, Tahkim IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, Ankara 1965, sh. 29. Aynı yönde görüş için **Jean Robert**, L'arbitrage 5ème édition Paris 1983.

⁴⁶ Concordat Suisse sur l'Arbitrage, Edition Payot 1974, sh. 23.

makamı hakem kararını ancak hak ve nasafete açıkça aykırı olduğu takdirde keyfî olarak niteler.»⁴⁷ denilmektedir.

Taraflar hak ve nasafet kurallarına uygun olarak karar verilmesini istedikleri takdirde, hakemlerin buna aykırı kararları bozulmalıdır. Hatta Yargıtay bir kararında taraflar hak ve nasafet kurallarına göre karar verilmesini istemedikleri halde dahi kararın hak ve nasafet kurallarına uymamasını, bozma sebebi saymıştır⁴⁸.

C— Kamu düzenine ilişkin bozma sebepleri

Kamu düzenini ilgilendiren sebepler, kanunda bozma sebebi olarak gösterilmemiş olmasına rağmen, bunların bozmaya esas teşkil edebileceği sebebi Yargıtayca re'sen gözönünde tutulacağı, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı ile kabul edilmiş ve daire kararlarında da bu içtihadı uyulagelmiştir. (K 2, 3, 19, 49, 254)⁴⁹.

D— Genel ve özel yetki nedeniyle hakem kararının bozulması

İstisna akdinden doğan bir ihtilaf hakkında verilmiş bir kararın temyiz edilmesi üzerine Yargıtay incelemesi esnasında, Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 1984/4288 E., 1985/652 K sayılı ilâmında: «İşin ihale edilmesinden sonra banka ile müteahhit arasında doğabilecek anlaşmazlıkların hallinde Ankara mahkeme ve icra daireleri yetkilidir.» ibaresini re'sen inceleme konusu yapıp tarafların sözleşmeye koydukları gayet ayrıntılı, sayfalarca süren açıklamaları kapsayan tahkim şartını dikkate almamıştır. Bu hususu kamu düzeni ile ilgili görmesine rağmen gene de HUMK'nun 533/3. maddesi hükmüne göre aşağıdaki gerekçelerle bozmuştur:

«3 — Öte yandan, iş ile ilgili idarî şartnamenin 21. maddesinde, işin ihale edilmesinden sonra, taraflar arasında doğabilecek anlaşmazlıkların hallinde Ankara Mahkemeleri'nin yetkili olduğu açıklandığı, davacı da teklif mektubunda idarî şartnameyi kabul ettiği halde sözleşme tasarısının 35. maddesinde, uyuşmazlıkların Hakem yolu ile çözümleneceği yine taraflarca kabul edilmiştir. Kaldı ki EK — B mukavele andlaşmasının 3. maddesine göre idarî şartname sözleşmenin ekidir. Böylelikle, taraflar uyuşmazlıkların çözümünde hem Hakem yolunu, hem de Mahkeme yolunu seçmiş bulunmaktadırlar.

Kanunlarımızda Hakem yolu, istisnaî bir yol olup, aslolan uyuşmazlıkların mahkemeler yolu ile çözümlenmesidir. Taraflar hem tahkim yolunu, hem de mahkeme yolunu seçmişlerse Hakem şartı geçersizdir. Görev konusu Kamu düzeni ile ilgili olup, re'sen nazara alınacağından kararın bu yönden de bozulması uygun görülmüştür.

Sonuç: Yukarıda 1 nolu bentte yazılı nedenlerle davacı vekilinin temyiz itirazlarının REDDİNE 2 ve 3 nolu bentte yazılı nedenlerle dâvâli vekilinin temyiz itirazlarının kabulü ile hükmün dâvâli yararına HUMK'nun 533/3. maddesi gereğince BOZULMASINA 6.500 lira duruşma vekâlet ücretinin davacıdan alınarak dâvâliya ödenmesine, ödediği temyiz peşin harcının istek olursa dâvâliya iadesine 26.2.1985 gününde oyçokluğu ile karar verildi.»⁵⁰.

⁴⁷ Tahkim – Hak ve Nasafete göre verilmiş Hakem Kararı –Federal Mahkemenin İnceleme Yetkisi, Çeviren Av. **Kemal Dayınlarlı**, Yargıtay Dergisi, cilt 10, Ekim 1984, sayı 4, sh. 537. Aynı yönde görüş için bkz. **Pierre Jolidon**, Recueil de Travaux Suisses sur l'Arbitrages International, Zurich 1984, sh. 260.

⁴⁸ **Rasih Yeğengil**, age. sh. 329.

⁴⁹ **Rasih Yeğengil**, age. sh. 329.

⁵⁰ 15. Hukuk Dairesinin 26.2.1985 gün 1984/4288 E., 1985/652 K sayılı kararı. Yayınlanmamıştır.

Yüksek mahkemenin çoğunlukla verdiği bu karara katılmak mümkün değildir. Çünkü;

(1) Mukavele içinde yer alan tahkim şartı sözleşmenin imzalanmasından sonra taraflar arasında çıkacak ihtilâfları ayrıntılı biçimde taraf iradelerine istinaden tespit etmiş olup geçerli bir tahkim şartıdır. Bu tahkim şartı olmadan sözleşmenin imzalanması olanağı yoktu. İhale konusu iş için Dünya Bankasından kredi alınmıştır. Dünya Bankasının kredi verdiği işlerde tahkim şartı esas sözleşmenin «sine qua non» vazgeçilmez bir koşuldur. Onun için bu tahkim şartının geçersizliği iddia edilemez. İhale sonrası günlerde sözleşme imzalanıncaya kadar geçen sürede taraflar arasında doğması muhtemel ihtilâflarda Ankara mahkemeleri ve İcra daireleri yetkili kılınmıştır. Bu iki özel yetkinin uygulama alanları farklıdır. Biri ihaleden sonra fakat sözleşmenin imzalanmasından önceki dönem içindir. Tahkim şartı ise sözleşme imzalandıktan sonra sözleşme konusu işin ifası esnasındaki süre içindir.

(2) Bu sözleşmedeki görevin kamu düzeni ile ilgisi yoktur. Nitekim davalı idare tahkime iştirak etmiş ve hakem kararı oybirliği ile verilmiştir. Hakem kararının geçerliliği açıkça ortadadır, Diğer yandan, yetkilerin her ikisi de özel yetkinin söz konusu olduğu sahadadır. Bu özel yetkide fertler tasarruflarında tamamen serbesttir. Kanunumuz iradenin muhtariyeti prensibini kabul etmiştir. Gereksiz kısıtlama bu prensibe aykırı düşer.

IV— HAKEM KARARLARININ BOZULMASININ SONUÇLARI

Usul Kanunumuz hakem kararlarının sınırlı olan bozma sebeplerini 533. maddede 4 bent halinde hüküm altına almış, fakat bu bozma kararının niteliğini kapsamını ve doğurduğu sonuçları göstermemiştir. Bu nedenle hakem kararlarının bozulmasının sonuçları Yargıtayın bazı daireleri ile Yargıtay Hukuk Genel Kurulu arasında değişik biçimde yorumlanmış ve çelişkili kararlara konu olmuştur. Nihayet bu çelişkili kararlar 23.10.1972 gün ve 1972/2 E., 1972/12 karar sayılı olup 18.12.1972 gün ve 14395 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan İçtihadı Birleştirme Büyük Kurulu kararı ile sonuca bağlanmıştır. Bu İçtihadı Birleştirme kararının sonuç kısmı aynen aşağıya alınmıştır:

«Sonuç : Hakem kararlarının Yargıtay tarafından Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 533, maddesinin 1, bendi dışındaki sebeplerden her hangi birisiyle bozulması halinde yeni seçilen hakemlerin bozma sebepleri çerçevesinde inceleme yapıp karar verebileceklerine, bozmanın kapsamı dışına çıkamayacaklarına ve bozma dışında kalan kısımların lehine karar verilen taraf için usulî kazanılmış hak teşkil edeceğine ilk toplantı günü 23.10.1972 tarihinde üçte ikiyi aşan çoğunlukla (72 olumlu oya karşı 12 muhalif oyla) karar verildi.»⁵¹.

Bu duruma göre, bozmanın kapsamı ve sonuçları şunlardan ibarettir:

A— Hakem Kararlarının HUMK'nun 533/1. maddesine göre bozulması halinde:

Hakemlerin karar verme yetkileri müddet ile sınırlı olduğundan müddetin geçmiş olması sebebine dayanan bozma kararı, hakem kararını tamamen ortadan kaldırır ve tahkim sözleşmesi münfesih sayılır. Buna dayanan bozma kararının hakem kararının tamamını hükümsüz kılar.

⁵¹ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları, Hukuk cilt 5, sh. 601-605.

B— Hakem Kararlarının HUMK'nun 533/2-3-4. Maddelerine Göre Bozulması Halinde:

Hakem kararının HUMK'nun 533. maddesindeki son üç sebepten birine dayanarak bozulması halinde hakem heyetinin yeniden teşkil edilmesi gerekir. Yeni heyete karar vermesi için altı aylık tahkim süresi tanınır.

Hakem kararı bu bentlerdeki sebeplerden hangisine dayanarak bozulmuş olursa olsun bozmadan sonra yeniden tâyin olunan hakemler bozma sebepleri ile sınırlı olarak karar vereceklerdir. Yeni hakem heyeti bozmanın kapsamı dışına çıkamaz.

V— USUL KANUNU TASARILARINDA DÜZENLENMİŞ OLUP DA HENÜZ KANUNLAŞMAMIŞ BULUNAN BOZMA SEBEPLERİ

Şimdiye kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere HUMK'nun 533. maddesinde yazılı olan, hakem kararlarını, temyiz sebepleri yeterli değildir. Bu nedenle uygulamada zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukları dikkate alan Yargıtay, içtihatlar yoluyla hakem kararlarına karşı temyiz sebeplerini genişletmiştir.

Diğer yandan, resmi olmayan bu tasarıda hakem kararlarına karşı temyiz sebepleri aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir⁵².

(1) Ortada geçerli bir tahkim sözleşmesi veya şartı bulunmadan veya tahkim süresi geçtikten sonra yahut tahkim konusuna girmeyen anlaşmazlıklar hakkında hüküm verilmiş olması,

(2) Tahkim sözleşmesi veya şartı kanunen geçerli olduğu veya tahkim süresi geçmediği yahut anlaşmazlık tahkim konusuna girdiği halde, hakemlerce aksine hüküm verilmiş olması,

(3) Hakem Kurulunun usulen teşekkül etmemiş olması,

(4) İstenmemiş bir husus hakkında karar verilmiş veya iki tarafın istek sonuçlarından her biri hakkında hüküm verilmemiş olması,

(5) 575 (Hakemlerce uygulanacak hükümler) 583 (Tutanak düzenlenmesi) 585 (Hükümün kapsamı) maddelerle 584. Maddenin kem kararını tamamen ortadan kaldırır ve tahkim sözleşmesi münfesi sayılır. Buna dayanan bozma karar hakem kararının tamamını hükümsüz kılar. (Karar verilmesi) birinci fıkrası hükümlerine aykırı davranılmış olması,

(6) Temyiz eden tarafın, hakemler önünde, kanuna uygun şekilde temsil edilmemiş veya yapılan işlemleri sonradan açıkça veya zımnen kabul etmemiş olması,

(7) Hakemlerin maddî hukuka veya Usul kanunu hükümlerine göre hüküm vermeleri taraflarca açıkça kabul edilmiş olan hallerde, hükme etki yapacak şekilde bu esaslara uyulmamış olması,

(8) Hakem hükmünün genel ahlâka ve kamu düzenine aykırı bulunması,

(9) Taraflarca kabul edilmiş olmadığı halde, hakem hükmünün geçersiz olması,

(10) 478. maddede yazılı sebeplerden birinin var olması.

Aynı madde, daha sonra, hakem hükmünün temyizde bozulması halinde, hakemlerin ilk toplantı tarihinden itibaren altı ay içinde yeniden karar vereceklerini hüküm altına

⁵² Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Hakemlik ve Örgütlenmesi, Ankara 1971, sh. 3-13. Aynı taslak için bkz. **Ergun Önen/Atillâ Taşhel**, Yeni Usul Hukuku Lisans Semineri, Ankara 1973, sh. 12-13.

almıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi, bu durumda, tasarı hakemlerin değiştirilmesini öngörmemektedir.

Tasarının 588. maddesinin son fıkrası ise, hakemlerin Yargıtay'ın bozma kararma karşı direnme yetkilerinin olmayacağını hükme bağlamıştır. Bu husus, her ne kadar içtihatlarla halledilmiş ise de, kanun hükmü olarak belirlenmesi daha doğrudur.

Diğer yandan bu ön tasarıda düzenlenen temyiz sebeplerinin dahi yetersiz olduğu gözlenmektedir. Belirtilen temyiz sebeplerinin dışında daha bir takım sebepler teklif edilmektedir. Tasarıya eklenmesi teklif edilen sebepler şunlardır⁵³.

- (1) Tahkikatta eksiklik,
- (2) Tebligat yapılmaması,
- (3) Kararın adalet ve nasafete aykırı olması,
- (4) Hakem ücretinin fahiş olması,
- (5) Hakemin kararında kendi ücretini tâyin etmesi.

Kanaatımıza göre eklenmesi teklif edilen «tahkikatta eksiklik» ile «tebligatın yapılmaması» hususları 7. bent hükmüne; «kararın adalet ve nasafete aykırı olması» ise 5. bent hükmüne girdiğinden bunların ayrı ayrı bozma sebebi olarak alınmasına gerek yoktur.

Bu yazımızın başında da belirttiğimiz gibi mehz Neuchâtel Usul Kanununda 471-491. maddeler arasında yer alan tahkime ilişkin hükümler artık Neuchâtel Kantonunda uygulanmamaktadır. Neuchâtel'de 24 Kasım 1970 tarihinden beri «*Concordat Suisse sur l'Arbitrage*»ın hükümleri uygulanmaktadır.

Tahkime ilişkin kantonlararası bu anlaşmanın 36. maddesi ise hakem kararlarına karşı temyiz sebeplerini aşağıda sıralandığı şekilde düzenlemiştir⁵⁴.

- a) *Hakem Heyeti usulüne göre teşkil edilmedi ise;*
- b) *Hakem Heyeti haksız olarak kendisinin yetkili veya yetkisiz olduğuna karar verdi ise;*
- c) *Heyete sunulmayan hususlar hakkında karar vermiş veya 32. madde saklı kalmak üzere talep konularından birine ilişkin karar vermede ihmâl göstermiş ise;*
- d) *25. madde anlamında, âmir bir usul kuralı ihlâl edilmiş bulunuyorsa;*
- e) *Hakem Heyeti bir kanun hükmü ile y etkilendir ilmeksizin bir taraf için talebinden fazlaya veya başka şeye hükmetmiş ise;*
- f) *Hakem kararı dosyadan istihraç olunan olaylara açıkça aykırı tespitlere dayanıyor ve hukukun veya hakkaniyetin açık bir şekilde ihlâli nedeniyle keyfî bir nitelik taşıyorsa;*
- g) *Hakem Heyeti görevini yerine getirmek için tanınan süre geçtikten sonra karar verdi ise;*
- h) *33. maddenin koşullarına uyulmamış veya hakem kararının hüküm fıkrası anlaşılabilir veya çelişkili bir şekilde kaleme alınmış bulunuyorsa;*
- i) *Hakem Heyeti tarafından tespit edilen hakem ücretleri açıkça fahiş bulunmakta ise.*

⁵³ Ergun Önen/Atilla Taşlıel, Medenî Usul Hukuk Lisans Semineri, Ankara 1973, sh. 12, Günel sh. 37'den naklen.

⁵⁴ Concordat Suisse sur l'Arbitrage, Edition Payot Zurich 1974, sh. 25-26. Çeviren: Kemal Dayınlarlı.

Fransa'da Yeni Hukuk Usulü Kanununun (*Nouveau Code de Procédure Civile*) tahkime ilişkin IV. kitabım oluşturan 1422-1486 maddeleriyle 1980 ve 1981 tarihlerinde köklü değişiklikler yapılmıştır. Yeni düzenleme tahkimi geliştirme fikrine dayanır. Yeni düzenleme gerek hakem kararlarına karşı kanun yollarına müracaat, gerekse hakem kararlarının tenfizini basitleştirmiştir; ayrıca uluslararası tahkime ve yabancı hakem kararlarına ilişkin hükümler getirmiştir⁵⁵.

Ayrıca Fransa'da 14 Mayıs 1980 ve 12 Mayıs 1981 tarihli Yeni Hukuk Usulü Kanununun 1484. maddesinde düzenlenen Fransa'da *Nouveau Code de Procédure*'ün 1484. maddesinde hakem kararlarına karşı temyiz sebeplen aşağıdaki gibi düzenlenmiştir⁵⁶.

«*MADDE 1484:*

1482. maddede yayılan ayrımlara göre, taraflar istinaftan vazgeçmişlerse veya tahkim sözleşmesinde bu hakkı açıkça saklı tutmamışlarsa, hakem kararı olarak nitelendirilen muamelenin iptali için bir müracaat, tüm karsı koşula rağmen yapılabilir.

Bu müracaat ancak aşağıdaki hallerde açıktır:

- 1) Hakem tahkim sözleşmesi olmaksızın veya iptal edilmiş yahut süresi geçmiş bir tahkim, sözleşmesine dayanarak karar vermiş ise;*
- 2) Hakem Heyeti kural dışı oluşmuş veya tek hakem usulsüz olarak tâyin edilmiş ise;*
- 3) Hakem kendisine tevdi edilen göreve uymaksızın karar verdi ise;*
- 4) Yanıtlama ilkesine uyulmadı ise;*
- 5) 1480. maddede öngörülen tüm durumlarda;*
- 6) Hakem bir kamu düzeni kuralını ihlâl etmiş ise.»*

Yukarıdaki 1484. maddenin 5 nolu bendinde bahsi geçen 1480. madde ise şu hükmü içerir:

«*MADDE 1480:*

Hakemlerin isimleri ile hakem kararının tarihine ilişkin 1471 (fıkra 2), 1472 ve 1473. maddelerin hükümleri emredici olup onlara uymama, kararın geçersizliği sonucunu doğurur».

1480. maddede zikredilen diğer üç madde hükmü ise hakem kararlarının muhtevasını açıklama bakımından aşağıya alınmıştır:

«*MADDE 1471:*

Hakem kararı, kısaca, tarafların karşılıklı iddialarını ve delillerini belirtmek zorundadır.

Karar gerekçeli olmak zorundadır.

MADDE 1472:

⁵⁵ René David, *L'Arbitrage dans le Commerce International*, Paris 1982, sh. 128.

⁵⁶ Jean Robert, *L'Arbitrage. Droit interne. Droit International Privé*, Paris édition Dalloz 1983, sh. 390.

- *Hakem kararı aşağıdaki hususları içerir:*
- *Karan veren hakemlerin adını;*
- *Karar tarihini;*
- *Kararın verildiği yeri;*
- *Tarafların adı, soyadı veya unvanı ile onların ikametgâhı veya idare merkezini;*
- *İcabında avukatlarının veya tarafları temsil eden diğer kimselerin yahut duruşmada hazır bulunanların isimlerini.*

MADDE 1473:

Hakem kararı tüm hakemler tarafından imzalanır.

Hakemler arasında bir azınlık, karan imzalamayı reddederse, diğerleri herhalükârda bunu katarda gösterirler; bu karar tüm hakemlerce imzalanmış hükmündedir.»

Yukarıda açıklamaya gayret ettiğim hususlardan çıkardığım sonuç, HUMK'nun da 516-536. maddeler arasında yer alan hükümlerin özellikle konumuzu oluşturan HUMK'nun 533. maddesindeki hakem kararlarının bozma sebeplerini içeren hükmün günümüz ihtiyaç ve koşulları karşısında yetersiz kalmış olduğudur. Bu yüzden uluslararası tahkim hükümlerine uygun esasları kapsayan İsviçre'de cari *Concordat Suisse sur l'Arbitrage*'ın ve Fransa'da uygulanmakta olan *Nouveau Code de Procédure Civile*'in hükümlerine paralel hükümler şevkinde fazla geç kalınmaması ülkemizin yararına olacaktır.

SONUÇ

Türkiye'nin hukuk sistemi batı ülkelerinin hukuk sistemine oturtulmuş ve Türkiye'de batı hukuk sistemi benimsenmiştir⁵⁷. Batıdan aldığımız mevzuat, alındığı haliyle kaldığı takdirde değişen hukukî olayların gerisinde kalır ve sağlıklı çözüme ulaşmada güçlük çekilir. Tahkimle ilgili mevzuat da böyle olmuştur. Batı ülkelerinde ise millî sınırlar içindeki iktisadî, ticarî ve sosyal gelişmelere paralel olarak gerek millî tahkim (dahilî tahkim) *arbitrage interne*, gerekse milletlerarası iktisadî, ticarî ve sosyal alandaki gelişmelere paralel olarak (*arbitrage commercial international*) uluslararası ticarî tahkim alanında yeni hükümler kabul edilmektedir. Hatta Fransa ve İsviçre'de olduğu gibi tahkim alanında, dahilî ve uluslararası tahkim diye ayrı hükümler, iki ayrı mevzuat halinde kabul edilip uygulanmaya başlamıştır.

«M. Jakobowsky'nin haklı olarak dediği gibi tahkim insanlık tarihi kadar eskidir ve dünyanın her yerinde mevcut olan belli bir ihtiyaca cevap verir. Özellikle, uluslararası ticarî tahkim uzun zamandanberi kendini kanıtlamıştır. Artık uluslararası işler bu değerli müesseseye başvurulmadan yapılamıyor.

Tahkime ilişkin hükümler daimi olarak gelişmekte olduğundan, uzlaşma ve tahkimin uzun zamandanberi bekçiliğini yapan İsviçre dahi tahkim müesseselerini günün ihtiyaçlarına uyarlamak zorunda kalmaktadır. Kantonlararası tahkim anlaşması 1969 yılında yapılmıştır. Konfederasyon, bunu izlemekte ve beynelmilel özel hukukun kanun

⁵⁷

Kemal Dayınlarlı, II Tahkim Haftası, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara 1984, sh. 79.

düzenlemesi çerçevesinde uyarlamasını mükemmelleştirmektedir. Böylece ihtilâf halinde, kamu hukuku alanında olduğu gibi özel hukuk alanında da hizmet sunmaktadır»⁵⁸.

Esasen tahkim, kanunun belirttiği durumlar haricinde, irade muhtariyetini sınırsız olarak kullanıp tüm hal ve şartlara uygulamak suretiyle çözüm sağlamaktadır. İşte, sözleşme ile şekillendirilebilme yönü, tahkimi borçlar hukukunun en dinamik dalı haline getirmiştir. Tahkim iktisadî alandaki sözleşmelere müdahale ederken onların, kendi temel kuralları içinde, ifasını düzenleyici unsurları bulabilmektedir. İktisadî ilerlemeye paralel bir uyumluluk izleyen tahkim, böylece yenileyicilik rolünü de oynamaktadır.

Sözleşmelere tahkim kaydının konulması, milletlerarası alanda objektif kararlar verilmesi durumunu getiriyor. Böylece meydana gelen durum ise, New York anlaşmasına girme sebeplerine Türkiye'yi yaklaştırıyor. Sözleşmelerde tahkim şartı olduğunu gören yabancı firmalara sözleşmenin uygulanması esnasında çıkması muhtemel bir ihtilâfta gerek hakkını öne sürebileceği veya öne sürülen bir hakka karşı kendini savunabileceği hususunda güven geldiği için verdikleri tekliflerin daha ucuz olduğu gözlenmektedir. Böylece kabarık teklifler⁵⁹ ise tahkim şartı veya tahkim sözleşmesinin varlığı sayesinde daha başlangıçta kendiliğinden önlenmiş olmaktadır. Böyle bir durumun ise ülkemiz lehine sonuç vereceği kuşkusuzdur. Tahkimin tüm ülkelerde bu şekilde yaygınlaşması ise (*supranational*) milletlerüstü hukukun başlangıcını teşkil eder. Böylece ülkeler arası ticarî muameleler asgarî bazda birleşmiş olur.

---

⁵⁸ **Joseph Voyame**, Recueil des Travaux sur l'Arbitrage International, Zürich1984, sh. 22.

⁵⁹ **Rabi Koral**, Milletlerarası Hakemlikte İfa Dâvası ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanun Tasarısı, İstanbul 1979, sh. 495.

KAYNAKÇA

İSTİFADE EDİLEN ESERLER

- 1) **ALANGOYA, Yavuz**, Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi, İstanbul 1973.
- 2) **ANSAY, Sabri Şakir**, Hukuk Yargılama Usulleri.
- 3) **Arrêts du Tribunal Fédéral**, RO II partie Droit Civil.
- 4) **Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü**, a) Tahkim. IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, Ankara 1985. b) II. Tahkim Haftası, Ankara Haziran 1984. c) Hakemlik ve Örgütlenilmesi, Ankara 1971. d) Medeni Usul Hukuku Lisans Semineri, Ankara 1973.
- 5) **BATIFFOL, Henri—LAGARDE, Paul**, Droit International Privé, septième édition, Paris 1981.
- 6) **BİLGE, Necip—ARSLAN, Ramazan**, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, Ankara 1977.
- 7) **Concordat Suisse sur l'Arbitrage**, Edition Payot, Lausanne 1974.
- 8) **DAVID, René**. L'Arbitrage dans le Commerce International, Paris 1982.
- 9) **DAYINLARLI, Kemal**, 2675 Sayılı Kanuna Göre Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tenfizi, Ankara 1984. II. Tahkim Haftasından ayrı bası.
- 10) **DERAINS, Yves**, Droit et Pratique de l'Arbitrage International en France, Paris 1984.
- 11) **DOĞANAY, İsmail**, İzahlı ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1964.
- 12) **FOUCHARD, Philippe**, L'Arbitrage Commercial International, Dalloz, Paris 1965.
- 13) **HAHN, Dominique**, L'Arbitrage Commercial International en Suisse face aux Règles de Concurrence de la CEE, Genève 1983.
- 14) **JOLIDON, Pierre**, Commentaire du Concordat Suisse sur l'Arbitrage, Berne 1984.
- 15) **KALPSÜZ, Turgut**, Hakem Kararlarının Milliyeti, Batider Haziran 1978, cilt IX Sayı 3'den ayrı bası.
- 16) **KALPSÜZ, Turgut—GÜRDOĞAN, Burhan—KARADENİZ, Özcan—TÜRK, Hikmet Sami**, Yabancı Ülkelerde Tahkim, Ankara 1969.
- 17) **KALPSÜZ, Turgut**, Türk Hakem Kararı Kavramı. II. Tahkim Haftası, Ankara 1984.
- 18) **KLEIN, Frédéric Edouard**, Considération sur l'Arbitrage en Droit International Privé, Bâle 1955.
- 19) **KORAL, Rabi**, La Désignation de la Nature Juridique de l'Arbitrage et Fondation pour les Recherches sur le Droit Economique Turc, İstanbul 1983.

- 20) **KORAL, Rabi**, Milletlerarası Hakemlikte İfa Dâvası ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanun Tasarısı, İstanbul 1979.
- 21) **PERREGAUX, M. Gustave**, Revue Suisse de Jurisprudence, Zürich 1949.
- 22) **République et Canton de Neuchâtel**, Code de Procédure Civile, Neuchâtel, Edition 1969.
- 23) **ROBERT, Jean**, L'Arbitrage. Droit Interne. Droit International Privé, 5ème édition, Dalloz, Paris 1983.
- 24) **REYMOND, Claude et BUCHER, Eugène**. Recueil de Travaux Suisses sur l'Arbitrage International, Zürich 1984.
- 25) **SANDERS, Pieter—DERAINS Yves**, International Handbook on Commercial Arbitration, Deventer-The Netherlands 1984.
- 26) **Union Internationale des Avocats**, Arbitrage International Commercial, Paris, Dalloz et Sirey.
- 27) **ÜSTÜNDAĞ, Saim**, Kanun Yolları ve Tahkim. 2. Bası, İstanbul 1971.
- 28) **VOYAME, Joseph**, Recueil des Travaux sur l'Arbitrage International Zürich 1984.
- 29) **Yargıtay Dergisi 1984, sayı 4.**
- 30) **Yargıtay İctihadı Birleştirme Kararları (Hukuk)**, Ankara 1984.
- 31) **YEĞENGİL, Rasih**, Tahkim (L'Arbitrage), İstanbul 1974.

İSTİFADE EDİLEN SÖZLÜKLER

- 1) **BARRAINE, Raymond**, Nouveau Dictionnaire de Droit et de Sciences Economiques Paris 1974.
- 2) **DAYINLARLI, Kemal**, Fransızca—Türkçe Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ankara 1981.
Türkçe—Fransızca Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ankara 1984.
- 3) **GUILLIEN, Raymond—VINCENT, Jean**, Lexique de Termes Juridiques, Paris 1985.
- 4) **Le Docte, E.** Dictionnaire des Termes Juridiques en quatre langues, Bruxelles 1978.
- 5) **Quemner, A.** Dictionnaire Juridique, Paris 1977.